

Aseistakieltäytyjäliitto ry
Rauhanasema, Veturitori 3
00520 Helsinki
puh. 040-8362786
sähköposti toimisto@akl-web.fi
<http://www.akl-web.fi>

Lausunto 17.10.2018

Eduskunnan puolustusvaliokunnalle (HE139/2018VP)

Aseistakieltäytyjäliitto toteaa, että hallituksen esitys Jehovan todistajien vapautuslain kumoamisesta aiheuttaisi toteuttaessaan enemmän uusia ongelmia kuin ratkaisisi olemassa olevia. Käytännössä se merkitsee yritystä ratkaista ihmisoikeusongelma ihmisoikeuksia heikentämällä. Jehovan todistajien suosituimmuuskohtelu muodostaa todellisen ongelman joka tulee ratkaista, mutta huolellisesti valmisteltuna ja ihmisoikeuksia kunnioittaen. Tämä hallituksen esitys ei näitä edellytyksiä toteuta. Liiton näkemyksen mukaan asia tulisi ratkaista laajentamalla vapautuslakia YK:n ihmisoikeuskomitean edellyttämällä tavalla.

1. Lakiesityksen arvointia Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta

Lakiesityksessä ehdotettu ratkaisuvaihtoehto, Jehovan todistajien vapautuslain kumoaminen, perustuu ilmeisen tarkoitushakuiseen oletukseen, että nykytilanteen ongelma ihmisoikeuksien kannalta liittyy vain yhdenvertaisuuteen. Tällöin ongelman voisi kuvitella olevan ratkaistavissa heikentämällä tällä hetkellä suosituimmuusasemassa olevan ryhmän asema samalle tasolle muiden aseistakieltäytyjäryhmien kanssa ja saattamalla heidät siviilipalveluslain ja sen rangaistussäädösten piiriin.

Todellisuudessa kyseessä on kuitenkin huomattavasti laajempi ja monisyisempi ongelma. Tänä vuonna käyty asiaa koskeva keskustelu lähti liikkeelle Helsingin hovioikeuden helmikuussa antamasta tuomiosta, jossa hovioikeus katsoi, että siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomitseminen olisi perustuslaissa kiellettyä syrjivää kohtelua Jehovan todistajiin verrattuna.

Ongelma ei kuitenkaan noussut ensimmäistä kertaa esiin Helsingin hovioikeuden ratkaisun myötä, vaan Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on puuttunut siihen Suomen määräaikaisraportin käsittelyn yhteydessä vuodesta 1998 alkaen kolmeen otteeseen. Ihmisoikeuskomitealla on Suomessa lainsäätäjien voimassa olevan kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen tulkintavalta.

Sekä vuosina 2004 (CCPR/CO/82/FI) että 2013 (CCPR/C/FIN/CO/6) Suomen määräaikaisraportin johdosta antamissaan johtopäätöksissä komitea ei viittaa vain yhdenvertaisuuteen, vaan vuonna 2004 sen lisäksi ja vuonna 2013 ainoastaan kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen

18. artiklaan (ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus). Ihmisoikeuskomitea ei siis pidä asiaa ongelmallisena ensisijassa yhdenvertaisuuden, vaan 18. artiklassa mainittujen perusoikeuksien kannalta.

Ihmisoikeuskomitea kehottaa sekä 2004 että 2013 antamissa johtopäätöksissään Suomea ratkaisemaan ongelma nimenomaan laajentamalla vapautuslakia koskemaan myös muita vakaumuksia, siis täysin päinvastoin kuin hallitus on nyt ehdottomassa.

Komitean viittaminen nimenomaan 18. artiklaan ja toistuvasti esittämä ratkaisu vapautuslain laajentamisesta ovat keskenään johdonmukaisia. Kysymys on siitä, että oikeus kieltäytyä aseista katsotaan kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen vakiintuneen tulkinnan perusteella ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauden hyväksyttäväksi käyttämiseksi. Sen johdosta langetettavat vapausrangaistukset merkitsevät näin ollen rankaisemista sopimuksen turvaaman perusoikeuden käyttämisestä ja sopimuksessa turvattujen perusoikeuksien kaventamista. Vapautuslain kumoaminen merkitsisi sitä, että tällöin muiden vakaumuksellisiin totaalikieltäytyjien mainittuihin oikeuksiin kohdistuvat loukkaukset laajenisivat koskemaan Jehovan todistajia.

Ihmisoikeuskomitean kannanottojen lisäksi on syytä huomioda YK:n ihmisoikeusneuvoston määräaikaisraportin (A/HRC/36/8) suositus, jossa kehoitetaan Suomea vapauttamaan vangitut aseistakieltäytyjät.

Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen lisäksi ajatuksen, uskonnon ja omantunnonvapaus on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (9. artikla). Aseistakieltäytymisoikeus sisältyy vakiintuneen tulkinnan mukaan kyseisiin oikeuksiin myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen kannalta, kuten lakiesityksen perusteluissakin tuodaan esiin. Lisäksi uskonnon ja omantunnonvapaus on turvattu Suomen perustuslaissa, joka asettaa julkiselle vallalle myös velvoitteen turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Hallituksen esityksen voidaan siis katsoa kaventavan perusoikeuksia myös näiden säännösten näkökulmasta.

Esimerkki alussa mainitusta asioiden tarkoitushakuisesta käsittelystä hallituksen esityksen perusteluissa on se, että vaikka siinä käsitelläänkin lakiesityksen suhdetta Suomea sitoviin ihmisoikeusvelvoitteisiin, lakiesityksen ristiriitaisuutta ihmisoikeuskomitean kehotusten kanssa ei noteerata millään tavalla. Huomiotta jää myös se, että ihmisoikeuskomitea viittaa asiaa käsitellessään nimenomaan kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 18. artiklaan.

Ihmisoikeusvelvoitteiden puutteellinen arviointi ja asian näkeminen vain yhdenvertaisuuden kautta johtaa siten hallituksen esityksessä selkeästi virheellisiin ja puutteellisesti perusteltuihin johtopäätöksiin. Ihmisoikeuselinten kehotusta vangittujen aseistakieltäytyjien vapattamisesta ei hallituksen esityksen tavoin voi sivuuttaa vähintäänkin yksinkertaistavalla väittämällä, että ”aseistakieltäytymisoikeus ei sisällä oikeutta kieltäytyä siviilipalveluksesta”. YK:n ihmisoikeuselimien huoli vangittujen totaalikieltäytyjien tilanteesta ei tällaista muotoilua puolla. Kuten yllä on tuotu esiin, virheellinen on myös väittämä että ”nykytilaa (...) voidaan siten pitää ongelmallisena Suomea sitovien kansainvälisten

ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta nimenomaan yhdenvertaisuuden ja syrjintäkiellon kannalta.”

2. Lakiesityksen vaikutus totaali kieltäytyjien määrään

Lakiesityksen yleisperustelujen kohdassa 3.1. (taloudelliset vaikutukset) esitetään arvio, jonka mukaan ”ei ole syytä olettaa, että (Jehovan todistajista) kovin suuri osa kieltäytyisi (siviilipalveluksesta)”. Perusteluksi tällä esitellään, että Jehovan todistajat eivät yhteisönä tuomitse siviilipalveluksen suorittamista. Asiassa jätetään kuitenkin huomiotta, että kysymys on nimenomaan yksilön vakaumuksesta ja siihen perustuvasta päätöksestä.

Jehovan todistajien aatteellisiin lähtökohtiin kuuluu, etteivät he pyri vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon edes suoraan itseään koskevilla asioilla. He ovat kuitenkin kommentoineet asiaa julkisuudessa, ja nämä kommentit eivät tue lakiesityksen perusteluissa esitettyä väitettä. Esim: ”(Jehovan todistajien tiedottaja Veikko) Leinonen uskoo, että suurin osa Jehovan todistajista valitsisi vankeusrangaistuksen, jos nykyinen poikkeuslaki kumotaan.” (Iltalehti 18.6.2018).

Myös Aseistakieltäytyjäliiton tiedossa on tapauksia, joissa Jehovan todistajien lailla uskoneet, mutta vapautuslain ulkopuolelle eri syistä jääneet (liittynyt yhteisöön yli 25-vuotiaana, ei ole yhtenäisestä uskonsisällöstä huolimatta halunnut liittyä koska ei hyväksy kaikkia toimintatapoja yms.) henkilöt ovat kieltäytyneet palveluksesta ja joutuneet siitä syytteeseen. Nämä tapaukset ovat konkreettinen esimerkki siitä, että Jehovan todistajien henkilökohtainen vakaumus voi edelleen käytännössä edellyttää kaikesta asevelvollisuusjärjestelmään sisältyvästä palveluksesta kieltäytymistä.

Hallituksen esityksessä todetaan, että ”Jehovan todistajien kielteinen suhtautuminen siviilipalvelukseen on perinteisesti perustunut suurelta osin siihen, että myös siviilipalvelus kytkeytyy perustuslain 127 §:ssä säädettyyn maanpuolustusvelvollisuuteen.” Ratkaisuksi tähän hallituksen esityksen laatinut puolustusministeriön asettama työryhmä esittää muistiossaan mm. ”siviilipalveluksen puolustushallinnollisten yhteyksien vähentämisen” selvittämistä. Aseistakieltäytyjäliitto kannattaa lämpimästi asian selvittämistä.

Siviilipalveluksen sisällöstä puhuttaessa tulee joka tapauksessa ottaa huomioon, että kyseessä on – Jehovan todistajien asemasta riippumatta – vakaumuksellisten aseistakieltäytyjien palvelusmuodoksi tarkoitettu järjestelmä, joten sen tulee olla sisällöltään heille sopiva. Ongelma ei synny pelkästään suorista kytköksistä puolustushallintoon. Myös siviilipalveluksen kytkeminen sotilaallisen kriisin oloissa toimimisen valmisteluihin voi olla aseistakieltäytyjävakaumuksen kannalta ongelmallista silloinkin, kun kyseistä toimintaa organisoiva taho on siviiliviranomainen. Tämä on syytä muistaa keskusteltaessa siviilipalveluksen suhteesta nk. ”kokonaisturvallisuuteen”.

Lisäksi on syytä ottaa huomioon, että YK:n ihmisoikeuselimet ovat kiinnittäneet huomiota siviilipalveluksen kestoon (CCPR/C/FIN/CO/6) ja kehottaneet Suomea huolehtimaan siitä että se ei ole rangaistuksen luontoinen. Jehovan todistajien vapautuslain kumoaminen merkitsisi siis sitä, että heille tarjottaisiin vaihtoehtoina joko pituudeltaan

rangaistuksenluontoinen siviilipalvelus tai vapausrangaistus.

Aseistakieltäytyjäliitto pitää todennäköisenä, että lyhentämällä palvelusaikaa ja purkamalla siviilipalveluksen kytkentöjä maanpuolustusvelvoillisuuteen ja siihen läheisesti kytkeytyviin toimintoihin, totaalkieltäytyjien määrää saadaan vähennettyä, sillä osa totaalkieltäytyjistä kohdistaa vastalauseensa nimenomaan siviilipalvelusjärjestelmän ongelmiin. Kuitenkin osa totaalkieltäytyjistä kohdistaa vastalauseensa koko asevelvollisuusjärjestelmään, joten ainoa tapa päästä ilmiöstä eroon on vapausrangaistuksista luopuminen.

3. Ongelman ratkaiseminen vapautuslakia laajentamalla

Hallituksen esityksen yleisperustelujen kohdassa 2.2 arvioidaan erilaisia "toteuttamisvaihtoehtoja" (nykytilanteen säilyttäminen, vapautuslain kumoaminen, vapautuslain laajentaminen). Aseistakieltäytyjäliitto toteaa, että ainoa ihmisoikeuksia kunnioittava ratkaisu olisi vapautuslain laajentaminen.

Vapautuslain laajentaminen olisi erittäin yhdenmukainen Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa sikälikin, että YK:n ihmisoikeuselinten kannan mukaan valtiot voivat toteuttaa aseistakieltäytymisoikeuden joko järjestämällä siviilipalvelusta tai vapauttamalla aseistakieltäytyjät palveluksesta (ks. UN Human Rights Council, A/HRC/35/4, kohta 20).

3.1 Vapauttaminen hakemuksesta

Vaihtoehto vapautuslain laajentamiseksi niin, että vapautus asepalveluksesta myönnetään hakemuksesta, torjutaan esityksessä (yleisperustelut 2.2.3) sillä, että se tekisi asevelvollisuudesta tosiasiaa vapaaehtoisen. Tässä yhteydessä kannattaa kuitenkin huomata, että suomalainen järjestelmä aseistakieltäytyjille langetettavine vapausrangaistuksineen on jo nyt eurooppalaisessa vertailussa ainutlaatuinen. Lakiesityksen yleisperusteluissa (1.2.3) tuodaan esille, että Euroopassa on Suomen lisäksi neljä valtiota, joissa asevelvollisuus on käytössä "laajemmassa mittakaavassa". Aseistakieltäytyjiin kohdistuvat vankeusrangaistukset ovat Suomen lisäksi käytössä vain Kreikassa. Aseistakieltäytyjäliiton tietojen mukaan rangaistukset on Kreikassakin annettu viime vuosina ehdollisina, mikä jättää Suomen ainoaksi Euroopan maaksi, jossa aseistakieltäytyjiä tuomitaan säännönmukaisesti ehdottomiin vapausrangaistuksiin.

Tämän tulisikin herättää kysymys, miksi Suomessa asevelvollisuuden sanktioiminen ehdottomilla vankeusrangaistuksille on edellytys sille, "että Puolustusvoimat pystyy edelleen tuottamaan Suomen puolustusjärjestelmän edellyttämät sodan ajan joukot" (yleisperustelut 3.3), kun missään muualla tällaista ei katsota tarpeelliseksi. Aseistakieltäytyjäliitto ehdottaa, että järjestelmän edellyttämien joukkojen kokoamiseen pyritään jatkossa vapausrangaistussanktoiden sijasta ensisijaisesti suhteuttamalla sotilaallisesti koulutettavien määrä sodanaikaisen armeijan kokoon ja käyttämällä liikakoulutuksesta luopumisen avulla säästettyjä varoja asepalveluksen houkuttelevuuden lisäämisen, mm. palvelusolosuhteuden parantamisen ja palvelusta suorittavien taloudellisten etuuksien korottamisen kautta.

Esitykseen sisältyvä väite vapauttamismenettelyn ristiriitaisuudesta

perustuslain 127 §:n kanssa ei ole pitävä. Todellisuudessa yli 60% ihmisistä, joita maanpuolustusvelvollisuus koskee, ei suorita tällä hetkellä mitään asevelvollisuusjärjestelmään sisältyvää palvelusta joko sukupuolen, terveydentilan, kotipaikan tai vakaumuksen johdosta. Niiden ihmisten osuus kaikista maanpuolustusvelvollisuuden alaisista, joita ei aiota kutsua maanpuolustukseen liittyviin tehtäviin kriisitilanteessa, on vieläkin suurempi. Tosiasiassa perustuslaissa säädetty maanpuolustusvelvollisuus näyttää olevan säännös velvollisuudenalaisuudesta, ei aktuaalisesta perustuslaintasoisesta velvollisuudesta. Näin ollen palvelusvelvollisuudesta vapauttaminen vakaumuksen perusteella ei riko sitä vastaan.

3.2 Vakaumuksentutkintamenettely

Toisena vaihtoehtona vapautusmenettelyn laajentamiseksi mainitaan järjestely, jossa vapautusten myöntäminen perustuisi ”huolelliseen tutkintamenettelyyn tai muuten tiukkoihin ehtoihin”. Aseistakieltäytyjäliitto yhtyy sinänsä käsitykseen, että yksilön henkilökohtaisen vakaumuksen arviointi, joka ei perustuisi selkeästi ulkoisesti havaittaviin seikkoihin, olisi käytännössä erittäin vaikeaa. Lisäksi kokemukset vakaumuksentutkintamenettelystä Suomessa ovat erittäin huonoja. Liitto toteaaakin, että vapautusmenettelyn laajentamisen tulisi perustua hakemusmenettelyyn, jossa vakaumuksia ei tutkita.

Kuitenkin on syytä huomioida, että lainsäädäntö tuntee jo nyt aseistakieltäytyjien vakaumuksentutkinnan: tasavallan presidentin tehtyä päätöksen ylimääräisestä palveluksesta taikka päätöksen puolustusvoimien osittaisesta tai yleisestä liikekannallepanosta, siviilipalvelushakemukset käsitellään vakaumuksentutkintamenettelyn kautta (Siviilipalveluslaki 18 §). Puolustusministeriö on lisäksi Siviilipalveluslain muutostarpeita selvittävän työryhmän toimikauden (13.11.2017 -31.5.2018) aikana ehdottanut vakaumuksentutkintamenettelyä koskemaan myös ”valmiusperusteisen kertausharjoituksen” tilannetta. Myöskään Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ei aseteta ehdotonta kieltoa vakaumuksentutkintamenettelylle, mikäli vakaumuksentutkintaelin on riippumaton, sotilasviranomaisista erillään toimiva lautakunta tai siviilituomioistuin, joka kohtelee erilaisia vakaumuksia yhdenvertaisesti (UN Human Rights Council, A/HRC/35/4, kohdat 15-16).

Lisäksi täytyy muistaa, että Suomen lainsäädännössä aikaisemmin normaalioloissa ja nykyään poikkeusoloissa tunnetussa vakaumuksentutkintamenettelyssä vakaumuksentutkintamenettelyä käytetään aseistakieltäytymisoikeuden rajoittamiseen niin, että hylkäävän päätöksen saaneet määrätään palvelemaan aseellisissa tehtävissä. Mikäli taas vakaumuksentutkintamenettelyn kautta voitaisiin myöntää vapautus asevelvollisuusjärjestelmään sisältyvästä palveluksesta, kysymys olisi vakaumuksentutkinnan käyttämisestä yhden perusoikeuksien laajentamisesta rajoittamisen sijaan. Siviilipalvelukseen hakevien vakaumuksentutkinnassa esiintyneiden ongelmien perusteella ei siis voi vetää suoraan johtopäätöstä, että menettely toimisi yhtä huonosti myös kun kysymys olisi palvelusvelvollisuudesta vapauttamisesta vakaumuksen johdosta.

Esa Noresvuo
Aseistakieltäytyjäliitto ry